

УДК 343.2 (045)

Стиранка М. Б., аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін, Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів.

ОБСЯГ ПОНЯТТЯ СЕПАРАТИЗМУ

***Анотація.** Надається характеристика доктринальних підходів до категорії “сепаратизм” у контексті захисту територіальної цілісності та протидії сепаратизму в Україні. Стверджується, що на сучасному етапі розвитку держави бракує адекватного механізму протидії сепаратизму.*

Проаналізовано теоретичні та нормативні аспекти поняття сепаратизму, визначені підстави виникнення цього явища, надано класифікацію видів сепаратизму за визначеними критеріями, а також видів та форм сепаратистських рухів, як діяльності, спрямованої на реалізацію сепаратизму. Сепаратизм та його прояви можуть бути класифіковані за різними критеріями, що дають змогу виділити їх види та форми. Правильна кваліфікація сепаратистського руху необхідна як для оцінки обґрунтованості вимог, що він пред’являє, так і вироблення стратегії для ефективного вирішення конфлікту.

Проаналізовано теоретико-методологічні засади вивчення сепаратизму, досліджено проблематику дефініювання явища, з’ясовано основні причини сепаратистських тенденцій, виокремлено форми їхніх проявів. Висвітлено стан наукової розробки проблеми у працях науковців.

Ключові слова: сепаратизм, територіальна цілісність, кримінально-правова охорона, національна безпека, протидія, кримінально-правова відповідальність, злочин.

Stiranka M. B., post-graduate student of the department of criminal-law disciplines, Lviv State University of Internal Affairs, Lviv.

CONCEPT OF SEPARATISM

***Abstract.** It is given characteristic of doctrinal approaches to the category of separatism in the context of protecting the territorial integrity and countering separatism in Ukraine. Conclusions are drawn that on the modern stage of state development there is no adequate mechanism of separatism countering in Ukraine.*

The article analyzes the theoretical and normative aspects of the concept of separatism and the reasons for generation of this phenomenon, presents a classification of the types of separatism in accordance with specific criteria as well as the types and forms of separatist movements that could be defined as some activities aimed at implementing separatism. Separatism and its manifestations can be classified according to various criteria that allow us to identify their types and forms. The proper qualification of a separatist movement is required in order to

assess the validity of separatists' claims and to develop some strategies for the effective resolution of a conflict.

The theoretical and methodological basis of separatism is analyzed, the problem of definition this phenomenon is investigated, the main reasons of separatist tendencies is clarified, and the main forms of their manifestations are singled. The level of scientific development of separatism in the works of domestic and foreign researchers is studied.

The perspectives of using mechanisms to prevent the use of separatism to destabilize the situation in states and in the context of the international political situation are described. It is considered that international organization, negotiation, economical and political sanctions, international law, international convention, peacekeeping troops are the most effective international mechanisms on combating separatism.

Keywords: separatism, territorial integrity, legal protection, national security, countering, criminal and legal liability, crime.

DOI: <https://doi.org/10.36477/2616-7611-2018-07-23>

Постановка проблеми. Анексія АРК, самопроголошення так званих ЛНР та ДНР, численні напади на Маріуполь та інші аналогічні події в Україні, які мають місце з кінця 2013 року по сьогоднішній день, диктують нагальність наукового осмислення поняття сепаратизму. У ЗМІ ці події називають по різному: від спроби реалізації права нації на самовизначення, націоналізму до сепаратизму, тероризму. Вочевидь, що таке різноголосся щодо оцінки (щоправда, неофіційної) пов'язані не лише із приналежністю тих чи інших осіб до відповідної сторони конфлікту, а також із відсутністю єдиного правового підходу.

Сепаратистські процеси підривають основи громадянського миру в державі, знижують її міжнародний престиж, ставлять під сумнів легітимність центральної влади, призводять до кризи загальнодержавної політики та, створюючи загрозу державному суверенітету, підривають територіальну цілісність держави, оскільки безпосередньо пов'язані з питанням зміни її кордонів та утворенням нових держав. Окрім того, прояви сепаратизму сприяють росту злочинності в державі, зокрема екстремізму, тероризму, а також порушують політичні та соціально-економічні права громадян. У КК України термін «сепаратизм» чи інші похідні від нього поняття не застосовуються. Водночас посилення на нього міститься у назві ЗУ «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за фінансування сепаратизму» від 19 червня 2014 року № 1533-VII на підставі якого КК України було доповнено ст.110-2. Відповідні зміни породили численні дискусії щодо того, які суспільно-небезпечні дії охоплюються поняттям «сепаратизм». За таких умов цілком очевидно, що пошук шляхів протидії сепаратизму кримінально-правовими засобами потребує визначення його обсягу, який визначається шляхом його поділу на види.

Аналіз останніх досліджень. Наукові розвідки в частині з'ясування поняття сепаратизму, його форм, причин та умов виникнення розпочаті у рамках галузей конституційного права, політології, соціології тощо. Зокрема,

мова йде про праці таких вітчизняних науковців як О. А. Агарков, К. М. Вітман, В. А. Горенкин, Н. В. Горло, В. В. Дівак, І. О. Кресіна, А. А. Коваленко, І. Й. Магновський, В. С. Наконечний, В. В. Рахмайлов, О. О. Резнікова, Л. С. Сталенна, О. О. Цебенко, В. Я. Явір та інших. Цінність робіт цих авторів зумовлена тим, що в них аналізується сепаратизм в аспекті його типологічних характеристик, здійснюється аналіз ефективності застосування окремих методів і способів його протидії, осмислюються його філософські, конфліктологічні та політичні основи. Водночас доводиться констатувати, що обсяг поняття сепаратизму у науковій літературі вивчений фрагментарно, оскільки типологія сепаратизму є різноплановою і залежить від різних критеріїв, а зокрема, сфери прояву, способу досягнення поставлених цілей, характеру причин його виникнення тощо.

Постановка завдання. Метою даної статті є визначення обсягу поняття сепаратизму.

Виклад основного матеріалу. Обсяг поняття сепаратизму визначається шляхом його поділу на види, в результаті чого здійснюється перехід від певного родового поняття до множини видових понять. У випадку, коли обсяг поняття включає декілька елементів, вони (елементи) утворюють групи, що мають певні властивості (ознаки), за якими ці групи розрізняються. Такі групи утворюють види поняття [1, с. 70]. За цілями, які переслідують лідери сепаратистських рухів, виділяють наступні їх форми: сецесія; іредентизм; енозис; деволуція [2, с. 48]. Так, сецесія полягає у розколі, при якому група прагне відокремити себе від держави, до якої вона належить, і створити нову державу на частині території цієї держави [3]. Розвиток такого сепаратизму досить швидко переростає в збройне протистояння, він є затяжним і супроводжується соціальними потрясіннями, людськими жертвами та великими матеріальними втратами [2, с. 48]. Прикладом сецесії можна назвати створення самопроголошених псевдореспублік ДНР та ЛНР. Водночас хоча і мало місце незаконне відокремлення частини території від України, такий стан речей вочевидь не можна назвати сецесією «у чистому вигляді», оскільки без підтримки країни-агресора (РФ), яка застосувала проти України свої збройні сили, цього б не відбулося. Так, за даними соціологічних опитувань підтверджено, що лише 17% населення Донбасу (Луганської та Донецької областей) підтримували сецесію свого регіону, тобто вихід зі складу України та створення незалежної держави.

Наступною формою сепаратизму є іредентизм, який трактується як відокремлення частини території задля приєднання до сусідньої держави. При цьому активним учасником політичної взаємодії є третя сторона, тобто та держава, до якої в перспективі має намір приєднатися регіон [2, с. 48]. Яскравим прикладом вказаної форми сепаратизму є вихід АРК зі складу України та приєднання її до території РФ, фінансова, військова, інформаційна підтримка та ретельна підготовка якої була визначальною в ескалації сепаратизму. Підставою для такого твердження є проведення 16 березня 2014 року в АРК незаконного референдуму, за сфальсифікованими результатами якого Верховна Рада АРК звернулася до країни-агресора з

пропозицією про приєднання півострова до її території.

Енозис як форма сепаратизму полягає у відокремленні задля возз'єднання з державою, в якій проживає основна частина певного етносу [4, с. 166]. Нарешті четвертою формою сепаратизму виокремлюють деволюцію (автономізацію), яка позначає рух за отримання регіоном більшої політичної влади у певних сферах та самостійності від центральної влади [5, с. 246]. Водночас у науковій літературі окремими вченими заперечується можливість віднесення деволюції до однієї з форм сепаратизму. Як аргумент вказується на те, що вона не порушує територіальної цілісності держави [6, с. 11–12]. Крім того, деякими науковцями обстоюється позиція, що деволюція є найбільш інтенсивною формою децентралізації, за якої центральний уряд передає повноваження у прийнятті рішень, фінансуванні та управлінні органам місцевого самоврядування. Останні мають свою визначену законом юрисдикцію на виконання повноважень, в межах котрих вони виконують суспільні функції для своїх виборців, яким вони підзвітні [7, с. 19]. Видається, що автономізацію (деволюцію) можна вважати однією з форм сепаратизму. Хоча в цьому випадку і не порушується територіальна цілісність держави, однак має місце певне відокремлення, відмежування якоїсь частини повноважень у законодавчій чи виконавчій сферах. Регіон, який отримав певну частину повноважень від органів центральної влади, тобто відносно самостійність, та, маючи високий рівень забезпеченості власними коштами, в подальшому може прагнути до відокремлення від держави в цілому з метою створення власного самостійного ринку для «повноцінного» економічного процвітання.

В залежності від сфери прояву досліджуваного явища, прийнято виділити політичний, правовий, економічний та ідеологічний сепаратизм [2, с. 46]. Так, політичний сепаратизм вважають формалізованим видом руху, який проявляється, зазвичай, у діяльності законних чи незаконних політичних партій, які, ставлять себе в опозицію офіційній владі. Особливістю політичного сепаратизму є вимога територіального відокремлення як єдиного способу розв'язання політичних проблем [5, с. 244]. Прикладом цього можна навести спробу сепаратизації, яка мала місце на Сєверодонецькому з'їзді від 26 листопада 2004 р. Зокрема, Луганською обласною радою було ініційовано створення Південно-Східної Автономної Республіки, а також прийнято рішення про звернення до Президента РФ з проханням про визнання республіки, що формується частиною території РФ.

Суть правового сепаратизму зводиться до встановлення та використання в регіоні системи правових норм, які не є спеціально узгодженими із загальнодержавними [2, с. 47]. Економічний сепаратизм, як правило, притаманний регіонам, які мають високий економічний потенціал. Він може виникати на підставі дискримінаційного розподілу ресурсів та бюджетних асигнувань всередині держави. Його визначальною рисою є намагання регіону вийти із загальнодержавної економічної системи, розірвати господарські зв'язки, що може супроводжуватися самоізоляцією чи переорієнтацією на зовнішньоекономічних партнерів. Нарешті, ідеологічний

сепаратизм спрямований на утвердження ідеології, що пропагує пріоритет місцевих інтересів над загальнодержавними та протиставляє певний регіон цій державі на певних підставах [5, с. 245]. Приклад як екологічного та ідеологічного видів сепаратизму також наявний на Сході України. Зокрема роками утверджувалась ідеологія особливості та окремої ідентичності Донбасу як основної економічної бази держави. Місцевий патріотизм базувався на ідеї «малої батьківщини», яка є частиною великого цілого (Радянського Союзу).

В залежності від способу досягнення поставлених цілей, прояви сепаратизму можуть бути також мирними (ненасильницькими) та збройними (насильницькими). Як приклад перших можна назвати різного роду пропагандистські акції, діяльність громадських рухів, політичних партій, проведення референдумів, масових акцій тощо. Натомість збройними є сепаратистські рухи на території так званих ДНР та ЛНР учасники яких займаються злочинною діяльністю, шляхом вчинення актів тероризму, екстремізму, залякування населення, вбивств громадян, захоплення адміністративних будівель органів державної влади та місцевого самоврядування, що призводить до збройних конфліктів та дестабілізації суспільно-політичної ситуації в державі.

За характером причин виникнення сепаратизм поділяють на виправданий (раціональний) та на міфологічний (ірраціональний) [2, с. 50; 4, с. 166]. Так, для виправданого сепаратизму характерна наявність реальних утисків національних, мовних, релігійних та інших меншин. Що стосується так званого міфологічного сепаратизму, то його основою є використання ідеологічних маніпуляцій, штучного нагнітання сепаратистських настроїв, створення бачення небажання центральної влади йти на поступки і компроміси. Прикладом такого виду є сепаратизм на Сході України, який активізувався завдяки підтримці РФ та поширенню міфологічної кремлівської пропаганди про прагнення жителів Донбасу захистити себе від «бандерівців» і «Правого сектору», а також про несприйняття насильницького перевороту у столиці держави.

Можна виділити ще й інші види сепаратизму, а зокрема: за кількістю зацікавлених сторін — звичайний (коли певний регіон виступає за відокремлення з метою отримання незалежності) та ускладнений іноземним елементом (активна підтримка третьої сторони), за цілями регіональних еліт — тактичний (з метою тиску на центр) і стратегічний (аж до відокремлення); за характером свого прояву — формальний (проявляє себе пасивно — скоріше, у формі генерування ідеї про можливе відокремлення) і фактичний (проявляється у конкретних кроках організованих груп) [5, с. 245] тощо.

Висновки. Таким чином сепаратизм у широкому розумінні є багатоаспектним соціально-політичним явищем, яке має неоднозначну інтерпретацію та різноманітні прояви. Тому це поняття не може трактуватися виключно як кримінально-правове та відповідно кримінально-каране явище.

Література:

1. Красницький І. В. Відповідальність за замах на злочин за кримінальним правом України: монографія / І. В. Красницький, Л. С. Щутяк. — Львів : ЛьвДУВС, 2015. — 224 с.
2. Цебенко О. Форми вияву сепаратизму: теоретико-методологічний аспект / О. Цебенко // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. — 2014. — Випуск 26. — С. 44–51.
3. Андріяш В. Сецесія в сучасному світі: ризики і загрози для України / В. Андріяш // Наук. Вісник «Демократичне врядування». — 2013. — Вип.11. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeVr_2013_11_8.pdf
4. Ляшенко О. Міф про «Галицький сепаратизм»: витоки і підстави / О.Ляшенко // Наукові записки. — Випуск 1 (87). — 2013 р. — С.163–178.
5. Литвиненко О. К. Поняття та класифікація сепаратистських рухів / О. К. Литвиненко // Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник». — Випуск 108. — С. 243–247.
6. Дівак В. В. Сепаратизм як феномен сучасної політики: політологічні та правові аспекти : автореф. дис. ... к.ю.н. Спец.: 23.00.02 НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького / В.В. Дівак — Київ, 2010. — 24 с.
7. Грубась В. В. Реалізація принципу субсидіарності в процесі децентралізації / В. В. Грубась // Political Science. — №1 (129). — Січень 2016. — С.17–23.

References:

1. Krasnyts'kyi I.V. Vidpovidal'nist' za zamakh na zlochyn za krymsnal'nym pravom Ukrainy: monohrafiia / I.V. Krasnyts'kyi, L.S. Shchutiak. Lviv: L'vDUVS, 2015. — 224 s.
2. Tsebenko O. Formy vyjavu separatyizmu: teoretyko-metodolohuchnyi aspect / O. Tsebenko // Ukrains'ka natsional'na ideia: realii ta perspektyvy rozvytku. — 2014. — Vypusk 26. — S. 44–51.
3. Andriiash V. Setsesiia v suchasnomu sviti: ryzyky i zahrozy dlia Ukrainy / V. Andriiash // Nauk. Visnyk "Demokratychnе vriaduvannia" — 2013. — Vyp.11. — [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeVr_2013_11_8.pdf
4. Liashenko O. Mif pro «Halytskyi separatyizm»: vytoky i pidstavy / O. Liashenko // Naukovi zapysky. — Vypusk 1 (87). — 2013 r. — S.163-178
5. Lytvynenko O.K. Poniattia ta klasyfikatsia separatystskykh rukhiv / O.K. Lytvynenko // Zbirnyk naukovykh prats' «Hileia: naukovyi visnyk». — Vypusk 108. — S.243-247
6. Divak V.V. Separatyizm iak fenomen suchasnoi polityky: politolohichni i pravovi aspekty: avtoref. Dys. K.yu.n. Spets. 23.00.02 NAN Ukrainy, In-tderzhavy i prava im. V.M. Korets'koho / V.V. Divak — Kyiv, 2010. — 24 s.
7. Hrubas' V.V. Realizatsiia pryntsyphu subsydiarnosti v protsesi detsentralizatsii / V.V. Hrubas' // Political Science. №1 (129). — Sichen' 2016. —S.17-23.